

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

Bakalářská práce

**Ústavní listiny první Československé republiky
komparativní studie**

Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová

Vypracoval: Štěpán Skopový

Plzeň 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně, s použitím odborné literatury a pramenů uvedených v seznamu, který je součástí této bakalářské práce.

V Plzni, dne 17. března 2015

.....

Poděkování

Děkuji touto cestou vedoucí bakalářské práce JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové, za odborné vedení, vstřícnost, trpělivost při vypracování této práce, za cenné rady a připomínky, a to nejen při bakalářské práci, ale po celou dobu mého studia.

V Plzni, dne 17. března 2015

Obsah

1.	Úvod	4
2.	Komparace ústavních listin v některých vybraných právních aspektech, institutech a ustanoveních	7
	2.1. Preambule	7
	2.2. Charakter ústav	8
	2.3. Forma státu	8
	2.4. Parlament	9
	2.4.1. Imunita a trestní odpovědnost členů parlamentu	11
	2.4.2. Poslanecký mandát	12
	2.5. Hlava státu	13
	2.5.1. Postavení a volba prezidenta republiky	13
	2.5.2. Pravomoce	16
	2.5.3. Institut náměstka prezidenta republiky	19
	2.5.4. Trestní stíhání prezidenta republiky, jeho imunita a odpovědnost	20
	2.5.5. Slib prezidenta republiky	21
	2.6. Vláda	22
	2.7. Občanská práva	25
	2.8. Otázka národnostních menšin a jejich práva	29
3.	Závěr	32
	Resumé	34
	Seznam použité literatury a pramenů	37

1. Úvod

Po vyhlášení československého státu a vydání prvního zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. došlo k započatí prací na ústavním zakotvení nového československého státu. Byla zde nutnost stanovit, na jakém principu se má vytvořit zákonodárny sbor a postavení základních změn alespoň na provizorním ústavněprávním základu, který bude poté nahrazen stálým.

Hlavní požadavek předsednictva Národního výboru, aby takovýto ústavní podklad byl opatřen co nejdříve, přiměl ústavní komisi Národního výboru velmi intenzivně pracovat na návrhu první ústavy. Již v této době, připravovaný návrh ústavy, byl vnímán jako návrh prozatímní ústavy, která bude mít platnost „jen několika týdnů, nejvýše měsíců, než Národní shromáždění usnese se na ústavě definitivní“.¹

Prozatímní ústava č. 37/1918 Sb. z. a n.² a Ústava z roku 1920 publikovaná pod č. 121/1920 Sb. z. a n.³ nám představují ústavní listiny nově vzniklého samostatného československého státu či ústavní listiny období první Československé republiky.

Ústavní listina nám představuje základní zákon státu, zákon nejvyšší právní síly, od kterého se odvíjí ostatní právní předpisy a je součástí právního řádu. Nejčastější formou přijetí ústavní listiny je prostřednictvím voleného zákonodárného orgánu – parlamentu. Jakou formou byly výše jmenované ústavy a jakého byly charakteru, je uvedeno dále v textu.

Prozatímní ústavu lze spatřovat jako prozatímní zákonodárné opatření, které si vyvolala nastalá situace.⁴ Proto se omezovala jen na normy o Revolučním národním shromáždění, prezidentu republiky, vyhlásování rozsudků, o moci výkonné a nařizovací. Jednalo se svého druhu o dílo neúplné. Ústavní listina z roku 1920 byla oproti prozatímní ústavě obsáhlejší.

¹ KUKLÍK, J. *Příprava a přijetí prozatímní ústavy*. In: LOUŽEK, M. (ed.). *Československá ústava 1920, Devadesát let poté*. CEP: Praha 2010, s. 78.

² Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. o prozatímní ústavě, ze dne 13. listopadu 1918.

³ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ze dne 29. února 1920.

⁴ Srv. ČAPKA, F., VACULÍK, J. *Nástin českých dějin 20. století*. Brno 1999, I. vyd., s. 10.

Prozatímní ústava byla vydána v plném vědomí, že ještě prozatímní Národní shromáždění vypracuje konečnou ústavu⁵, na jejímž základě se sejde nový parlament, který vyjde z voleb. Proto zde nebyl ze strany autorů úmysl řešit otázky týkající se např. státního občanství, občanských práv, účasti lidu v zákonodárství.⁶ Mezery, které se v tomto případě vyskytovaly, byly vyplněny automaticky rakouskými recipovanými předpisy na základě recepční normy⁷.

Oproti prozatímní ústavě byla ústavní listina z roku 1920 vytvářena jako dílo trvalé a úplné. Měla také nové hlavy o moci zákonodárné, o moci soudcovské, o občanských právech, svobodách a povinnostech, a na základě mírových smluv o ochraně menšin národních, rasových a náboženských.

Ústavní listina z roku 1920 měla také tendenci být jasnější v terminologii. Proto zavedla např. místo pojmů „moc výkonná a nařizovací“ pojmy „moc vládní a výkonná“. Vládní mocí byla státní činnost exekutivní, kde jedinečně rozhoduje nebo alespoň převládá moment volnosti. Výkonná moc byla činnost, při které šlo více méně o provádění vůle projevené v právní normě.⁸

Prozatímní ústava byla dílem osmi členného ústavního výboru v Národním výboru. Hlavní aktivitu při jejím vytváření projevil dr. Meissner.⁹ Na vytvoření ústavní listiny se dále podílel např. V. Bouček, K. Engliš, A. Švehla, E. Franke, J. Šrámek. Naopak vzhledem k činnostem vyplývajícím z přípravy fungování Nejvyššího správního soudu a Nejvyššího soudu se na práci již nepodílel F. Pantůček.¹⁰ Ústava se skládá z 21 paragrafů, které zakotvují ustanovení o Národním shromáždění (§§1 – 6), o prezidentu republiky (§§7-12), o vyhlašování rozsudků (§13) a o moci výkonné a nařizovací (§ 14 – 20).

⁵ Srv. § 4 prozatímní ústavy.

⁶ TOBOLKA, Z. *Ústava Československé republiky. Díl I. Ústava prozatímní*. Praha 1919, s. 4.

⁷ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého, ze dne 28. října 1918. Srv. čl. 2 tohoto zákona.

⁸ TOBOLKA, Z. *Jak vznikla ústava Československé republiky z roku 1920*. Praha 1946, s. 12.

⁹ TOBOLKA, Z. *Ústava Československé republiky. Díl I. Ústava prozatímní*. Praha 1919, s. 5.

¹⁰ KUKLÍK, J. *Příprava a přijetí prozatímní ústavy*. In: LOUŽEK, M. (ed.). *Československá ústava 1920, Devadesát let poté*. CEP: Praha 2010, s. 78.

Ústavní listina z roku 1920 se skládala ze 134 paragrafů, které byly rozděleny do šesti hlav: I. hlava: Všeobecná ustanovení; II. hlava: Moc zákonodárná, složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou sněmoven; III. hlava: Moc vládní a výkonná; IV. hlava: Moc soudcovská; pátá hlava: Práva a svobody jakož i povinnosti občanské; hlava VI. Ochrana menšin národnostních, náboženských a rasových.

Ústava respektovala zásadu rozdělení státní moci. Upravovala moc zákonodárnou, moc vládní a výkonnou a moc soudní. Nadto respektovala práva menšin a nezadatelnost a nezcizitelnost občanských práv a svobod.¹¹

K přípravě vlastního textu ústavní listiny byl stanoven ústavní výbor. Tento výbor byl složený ze zástupců parlamentních politických klubů a odborníků na ústavní právo. Ústavní výbor měl celkem 32 členů. Po celou dobu v něm pracovali A. Meissner, J. Malypetr, J. Brabec, V. Bouček, F. Weyr a F. Hnídek.

Legislativní sekce ministerstva vnitra v čele s odborovým přednostou j. Hoetzlem předložila neoficiální cestou ústavnímu výboru podrobný návrh ústavy, na kterém pak bylo založeno jednání v subkomitétu ústavního výboru, zvoleného k vypracování ústavy. Členy subkomitétu byli dr. Bouček, dr. Stránský, dr. Hnídek, dr. Meissner, dr. Medvecký, dr. Novotný, spolupracovali dr. Hoetzel a dr. Weyr.¹²

¹¹ Srv. PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda*. Praha 1998, Díl I., s. 81.

¹² BROKLOVÁ, E. *První československá ústava*. Praha 1999, s. 8.

2. Komparace ústavních listin v některých vybraných právních aspektech, institutech a ustanoveních

2.1.Preambule

Prozatímní ústava postrádá samostatné prohlášení, jak je jinak v ústavách obvyklé. To také odpovídalo její prozatímní povaze.

Ústavní listina z roku 1920 oproti prozatímní ústavě již svou preambuli měla. V preambuli bylo zdůrazněno, že Československý národ přijal ve svém Národním shromáždění ústavu, která spolu s ostatními zákony měla být prováděna v duchu našich dějin a zásady sebeurčení. Vzorem pro preambuli byla americká ústava. Je s ní prakticky identická. Rozdíl můžeme spatřovat např. v nahrazení amerického „lid“, českým, resp. československým „národ“.

Původně na ustanovení preambule nepomýšlel vládní návrh ani ústavní výbor s odůvodněním, že nemá juristického významu ani to není právní norma. Teprve na vyjednání o ústavních předlohách v plénu Národního shromáždění dne 27. února 1920 se vyjádřil k zakotvení preambule agrární poslanec dr. K. Viškovský následovně: „V čele naší ústavy mohla státi slova, která obsahují historické prohlášení o samostatnosti Ameriky“.¹³

Tohoto návrhu se ujal dr. J. Herben, který přišel s vlastním podnětem, co má být uvedeno v čele ústavy. K významu ústavy se Herbenovi zdálo být vhodným uvést ji slavnostní tezí, která by vřele a jasně promluvila k širokým vrstvám lidu o demokratickém cíli díla. Herbenův návrh přijal za své zpravodaj dr. Bouček a dne 29. února 1920 byla preambule jednomyslně přijata.¹⁴

¹³ TOBOLKA, Z. *Jak vznikla ústava Československé republiky z roku 1920*. Praha 1946, s. 31.

¹⁴ Tamtéž, s. 31.

2.2. Charakter ústav

Obě ústavní listiny řadíme mezi psané ústavy. Ústavní listiny se dále řadily mezi rigidní ústavy, nebo-li ústavy tuhé.¹⁵ Ke změně ústavy bylo třeba speciální kvalifikované většiny, nestačila prostá většina aplikovaná na „obyčejné“ zákony.

Podle prozatímní ústavy ke změně ústavy bylo třeba přítomnosti alespoň dvou třetin poslanců a dvoutřetinové většiny přítomných.¹⁶ Ke změně ústavy a jejích součástí bylo podle ústavy z roku 1920 třeba třípětinové většiny všech členů v každé sněmovně.¹⁷ K ústavnímu zákonu bylo dále vždy zapotřebí souhlasného usnesení obou sněmoven.¹⁸

2.3. Forma státu

Otázka formy státu v prozatímní ústavě ještě není výslovně upravena. Pouze z nadpisu oddílu ustanovení „o prezidentu republiky“ a z ustanovení § 13, podle kterého se vyhlašují rozsudky „jménem republiky“ vyplývá republikánská forma státu.

Republikánské smýšlení bylo všeobecně spojováno s protihabsburským postojem a vybudování samostatné republiky bylo zejména vnímáno za přirozené a samozřejmé. Avšak pro část politické reprezentace tato forma státu nebyla slučitelná s jejich postoji a z tohoto důvodu prozatímní ústava naznačila její dočasnost^{19,20}

Ústavní listina z roku 1920 ve svém ustanovení § 2²¹ charakterizuje formu československého státu výslovně jako republiku, na rozdíl od monarchie. Republiku charakterizuje jako demokratickou, na rozdíl od aristokratické nebo oligarchické. V jejímž čele stojí prezident, na rozdíl od republiky, v jejímž čele stojí orgán kolegiální.²²

¹⁵ Rigidní ústava se projevuje zejména v náročnějším způsobu jejího přijetí a její změny. GERLOCH, A. *Teorie práva*. Dobrá voda 2000, s. 31.

¹⁶ Srv. § 6 prozatímní ústavy.

¹⁷ § 33 ústavní listiny z roku 1920.

¹⁸ § 42 ústavy z roku 1920.

¹⁹ „Úřad prezidenta trvá až do doby, kdy dle ústavy konečně nová hlava státu bude zvolena“. Viz § 7 prozatímní ústavy.

²⁰ Srv. MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 323.

²¹ „Stát československý jest demokratická republika, jejíž hlavou je volený prezident.“

²² WEYR, F., NEUBAUER, Z. *Ústavní listina Československé republiky*. Praha 1931, s. 15.

2.4.Parlament

Podle ustanovení § 1 prozatímní ústavy došlo k rozšíření Národního výboru na 256 členů způsobem a dle klíče, jak vznikl Národní výbor. Zároveň zde bylo stanoveno, že „Tento sbor se nazývá Národní shromáždění“.

Podle ustanovení § 4 mu byla svěřena zákonodárná pravomoc pro celý stát i jednotlivé jeho části ale též pravomoc dozorčí nad výkonnou mocí a to až do doby, kdy se dle ústavy konečně se sejde a ustaví sněmovna vyšlá z voleb.

Zde je na místě se zmínit, že při projednávání návrhu oddílu prozatímní ústavy „O národním shromáždění“ byl kritizován způsob vzniku Národního shromáždění a zdůrazňována nutnost vytvoření parlamentu na základě všeobecných, rovných a přímých voleb za účasti celého národa. Mimo jiné bylo také požadováno, aby v ústavě byli jmenovitě uvedeni všichni členové Národního shromáždění.²³

V této souvislosti v plénu Národního výboru bylo také bráno v úvahu zastoupení Slováků v připravovaném parlamentu. Pro slovenské zástupce podle ujednání zástupců politických stran bylo rezervováno 40 mandátů. Ze strany některých českých poslanců byl tento počet kritizován jako nedostatečný vzhledem k počtu obyvatel v českých zemích a na Slovensku. Větší zastoupení slovenských poslanců v parlamentu mělo dokumentovat rovnoprávnost Slováků s Čechy v novém československém státě.²⁴

Původní menší zastoupení Slováků v parlamentu bylo nakonec podpořeno i ze strany V. Šrobára, zástupcem slovenských politických stran v Národním výboru. Šrobár poukázal na to, že všechny části státu budou provizorně zastoupeny menším počtem poslanců a ani všech 40 mandátů nebudou moci Slováci obsadit, neboť část slovenského území byla v té době pod maďarskou kontrolou a zastoupení občanů odtamtud není možné. Z tohoto důvodu původně stanovený počet 40 mandátů pro Slováky zůstal nezměněn.²⁵

²³ SOUKUP, L. *O prozatímní ústavě Československé republiky*. Právník 1988, č. 127, s. 870.

²⁴ Tamtéž, s. 870.

²⁵ Tamtéž, s. 870.

Vztah mezi Národním shromážděním a dalšími nejvyššími orgány státu dle prozatímní ústavy byl postaven jednoznačně ve prospěch zákonodárného sboru. Národní shromáždění vedle své legislativní činnosti volil prezidenta a vládu. Nad vládou měl kontrolní pravomoc. Řádně zvolené Národní shromáždění mělo tuto pravomoc pozbýt.

V případě ústavy z roku 1920 byl kladen velký důraz na pravomoci Národního shromáždění. Národní shromáždění oproti předcházející prozatímní ústavě, která formovala jednokomorový parlament, rozšířením pléna Národního výboru, bylo vytvořeno jako dvoukomorový parlament, který se skládal z poslanecké sněmovny a senátu. Poslanecká sněmovna a senát po formální stránce byly rovnocenné komory. Členové do obou komor byli voleni.

Při schvalování ústavní listiny z roku 1920 se velmi diskutabilní jevila otázka, zda je zapotřebí horní sněmovna. Proti horní sněmovně se zejména vyslovil klub poslanců strany sociálně-demokratické a klub poslanců katolické strany lidové. Pro vznik horní komory se postavil klub strany agrární, národně demokratické a slovenští poslanci. Klub československé strany socialistické nebyl zásadně proti senátu, ale byl pro korporaci rázu hospodářského.²⁶

Proti jednokomorovému Národnímu shromáždění se stavělo také jeho velmi krátké působení. „Zkušenosti s jedinou sněmovnou nejsou celkem příznivé. Učinili jsme je ostatně i v dosavadním Nár. shrom., jemuž se dojista často křivdí. Bylo té práce přespříliš, kterou musilo vykonati, a uváží-li se, jak v normálních poměrech zákony dlouho napřed se připravují, v různých komisích a anketách probírají, není divu, že mnohé a mnohé naše zákony nedopadly dobře. Ovšem mohly leckteré dopadnouti lépe. O to se starat je povinností a hlavním úkolem sněmovny druhé.“²⁷

Podle ústavy z roku 1920 dolní komora parlamentu sčítala 300 členů (§8), senát 150 členů (§13). Jak v případě poslanecké sněmovny tak senátu se volil podle všeobecného, rovného, přímého, tajného práva a podle zásady poměrného zastoupení. (§§ 8 a 13). Volby se konaly pouze jeden den a to v neděli (§§ 8 a 13). Komory parlamentu měly rozdílné volební období. Členové dolní komory byli voleni na dobu 6 let (§11), členové horní komory pak na

²⁶ Zpráva ústavního výboru k ústavní listině Československé republiky, usnesené ústavním výborem podle § 14. a 17. jednacního řádu. Tisk 2421. Národní shromáždění československé 1918 - 1920.

²⁷ Tamtéž.

8 let (§16). Pasivní volební právo do senátu bylo vázáno na dosažení vyššího věku (45 let, §15) než v případě poslanecké sněmovny (30 let, § 10). I aktivní volební právo se nabývalo postupně, do poslanecké sněmovny mohl volit již jako jednadvacetiletý (§ 9), do senátu až jako šestadvacetiletý (§14).

2.4.1. Imunita a trestní odpovědnost členů parlamentu

V prozatímní ústavě otázku imunity a trestní odpovědnosti řeší velmi okrajově ustanovení § 3. Národní shromáždění bylo oprávněno zbavit členství člena parlamentu, byl-li odsouzen pro trestný čin a to jen ten, který má za následek ztrátu volitelnosti do obcí v Čechách.

V době, kdy byla vydána prozatímní ústava, platil ještě volební řád v obcích království Českého z 16. dubna 1864 č. 7. z. z. Podle ustanovení § 3 tohoto zákona bylo stanoveno, kdy nastává ztráta volitelnosti do obcí. Zákonem č. 75/1919 Sb. z. a n. z 31. ledna 1919 byl zaveden jednotný volební řád pro obce celé Československé republiky a tímto zákonem byly také stanoveny okolnosti, za kterých se ztrácí volitelnost do obcí. Zákonem č. 263/1919 Sb. z. a n. z 15. května 1919 byl doplněn trestní řád soudní č. 119/1873 ř. z. z 23. května 1873, hledíc k výroku rozsudku o ztrátě práva volebního. Ke zbavení členství Národním shromážděním nestačili však jen odsouzení, nýbrž bylo ještě zapotřebí po odsouzení rozhodnutí Národního shromáždění. Rozhodnutí se dělo za kvalifikované přítomnosti členů parlamentu.²⁸

Ustanovení § 23 ústavy z roku 1920 zavedlo tzv. imunitu pro úřední činy. Členové obou komor Národního shromáždění nemohli být vůbec stíháni pro své hlasování ve sněmovně nebo ve sněmovních výborech. Disciplinární pravomoc sněmovny, pro výroky učiněné při výkonu mandátu, byla upravena §§ 50- 52 a 25 odst. 3 jednacích řádů.

Následující § 24 stanovil tzv. imunitu pro neúřední činy. Pokud sněmovna odepřela souhlas, bylo stíhání navždy vyloučeno. Tato ustanovení se nevztahovala na trestní odpovědnost, kterou měl člen Národního shromáždění jako odpovědný redaktor.

²⁸ TOBOLKA, Z. *Ústava Československé republiky. Díl I. Ústava prozatímní*. Praha 1919, s. 28.

Podle § 25 byl-li člen sněmovny dopaden a zatčen při samotném trestném činu, soud nebo jiný příslušný úřad byl povinen ihned oznámit zatčení předsedovi příslušné sněmovny. Neprojevila-li sněmovna nebo – nezasedalo Národní shromáždění - výbor, zvolený podle § 54, do 14 dnů ode dne zatčení souhlasu s další vazbou, vazba přestala. Souhlasil-li tento výbor s další vazbou, rozhodla o ní sněmovna do 14 dnů ode dne svého sejití.

2.4.2. Poslanecký mandát

Podle prozatímní ústavy ztratil poslanec svůj mandát v případě ztráty svéprávnosti a dále ten, kdo byl odsouzen pro trestný čin, který způsobuje ztrátu volitelnosti do obcí v Čechách, zbaven byl členství rozhodnutím Národního shromáždění.²⁹

Ztrátu poslaneckého mandátu na základě ztráty svéprávnosti řešila ústava odkazem na předcházející rakouskou právní úpravu. Ústava však již nepočítala ve svých ustanoveních s eventualitou odvolání poslance politickou stranou, ke které náležel. Prozatímní ústava neupravila ani možnost zřeknutí se poslaneckého mandátu.

Kuriózní situace nastala v červnu roku 1919, kdy ústavní výbor a plénum Národního shromáždění projednával poslanecké mandáty pravicových sociálních demokratů Hudce a Modráčka, kteří když neprosadili své názory, přestali být členy sociální demokracie, ale dál vykonávali poslanecké funkce. Mechanismus delegování poslanců jejich stranami zde selhal a ani ústavní podklad neumožnil jejich odvolání.³⁰

Podle ústavy z roku 1920 členové Národního shromáždění vykonávají svůj mandát osobně (§22). Ztráta mandátu je vyjádřena také v ustanovení § 22, kde je stanoveno, že „odepření slibu nebo slib s výhradou má bez dalšího vzápětí ztrátu mandátu. Podle § 21 se mohl člen jak poslanecké sněmovny, tak člen senátu kdykoliv vzdát svého mandátu.

Podle ústavy z roku 1920 byl rovněž zakázán imperativní mandát, což představovalo, že členové parlamentu nesměli od nikoho přijímat příkazy. Avšak s ohledem na instituci poslaneckých reverzů a zásadu stranické disciplíny, kterou bylo třeba dodržovat, nemohl se v praxi tato zásada nikdy zcela uplatnit.

²⁹ § 4 prozatímní ústavy.

³⁰ SOUKUP, L. *O prozatímní ústavě Československé republiky*. Právník 1988, č. 127, s. 871.

O ztrátě mandátu, tedy zda člen příslušné sněmovny pozbyl mandátu, rozhodoval volební soud. Rozhodnutí se mohlo týkat buď toho, že po volbě ztratil volitelnost, anebo přestal být z důvodů nízkých a nečestných (od roku 1924 z důvodů nízkých nebo nečestných) příslušníkem strany, z jejíž kandidátní listiny byl zvolen. Od roku 1924 příslušela volebnímu soudu ještě další pravomoc a to rozhodovat o tom, zdali nastal u určitého člena Národního shromáždění případ neslučitelnosti.³¹

2.5.Hlava státu

Prezident republiky nám představuje hlavu státu. Je to všeobecný fenomén, že každý stát má včele nějakého nejvyššího představitele. V monarchiích je to král, císař, kníže, vévoda apod., v republikách je to zpravidla prezident, někdy předseda Státní rady či Nejvyšší rady jakožto představitel kolektivní hlavy státu.³²

Výraz prezident vzniklo z latinského slova „praesidens“, které znamenalo „předsedající“. „Hlavu státu“ lze chápat zejména jako vyjádření reprezentace této funkce a ztělesnění státní svrchovanosti.³³

2.5.1. Postavení a volba prezidenta republiky

Podle prvního rukopisného návrhu prozatímní ústavy dr. Meisnera měl být hlavou státu „státní prezident“. Kromě označení „státní prezident“ zvláštností tohoto návrhu bylo i jeho zastupování tzv. „vladařskou radou“ v době jeho nepřítomnosti. Teprve ve strojopisných návrzích prozatímní ústavy je poté pojem státní prezident vypuštěn a nahrazen pojmem „prezident“ u něhož je až na samém konci příprav připsána verze „prezident republiky“, což poté převzala i schválená prozatímní ústava. Namísto vladařské rady bylo zastupování prezidenta v době jeho nepřítomnosti svěřeno vládě.³⁴

³¹ TOBOLKA, Z. *Jak vznikla ústava Československé republiky z roku 1920*. Praha 1946, s. 21-22.

³² NOLČ, J. *Čeští a slovenští prezidenti*. Brno 2005, s. 3.

³³ KLÍMA, K. *Ústavní právo*. Praha 1995, s. 164.

³⁴ KUKLÍK, J. *Příprava a přijetí prozatímní ústavy*. In: LOUŽEK, M. (ed.). *Československá ústava 1920, Devadesát let poté*. CEP: Praha 2010, s. 79-80.

Prezident republiky byl podle prozatímní ústavy hlavou státu. Podle ustanovení této ústavy byl volen Národním shromážděním za přítomnosti dvou třetin poslanců dvoutřetinovou (kvalifikovanou) většinou přítomných.³⁵ Úřad prezidenta trvá až do doby, kdy dle ústavy konečné nová hlava státu bude zvolena.³⁶ Znění prozatímní ústavy také počítalo s dlouhodobějším působením prezidenta republiky v zahraničí³⁷. Výkon jeho práv v jeho nepřítomnosti pak náležel vládě, která byla oprávněna jednotlivými úkony prezidentského úřadu pověřit svého předsedu.³⁸

Jak dlouho trvá úřad prezidenta, není ještě přesným datem stanoveno. V ustanovení se pouze hovoří: „až do doby, kdy dle konečné ústavy bude zvolena nová hlava státu“. Z toho je patrné, že volba prezidenta se pokládala jen za prozatímní³⁹. Ustavující schůze Národního shromáždění ze dne 14. listopadu roku 1918 zvolila tehdy jednomyslně prezidentem Československé republiky T. G. Masaryka. Také postup při volbách prezidenta republiky není ústavou podrobně stanoven. Je zde pouze zmínka, že „prezidenta volí Národní shromáždění“.

Podle ústavní listiny z roku 1920 vyplývá postavení prezidenta republiky a jeho volba zejména z ustanovení § 2 hlavy I. kde je stanoveno, že „Stát československý jest demokratická republika, jejíž hlavou je volený prezident“.

Na základě ustanovení § 56 hlavy III. byl volen Národním shromážděním. Tím byla dána přednost nepřímé volby prezidenta republiky, která byla provedena zákonodárným orgánem. S odkazem na ustanovení § 38 se rozumělo, že prezidenta volí obě komory parlamentu na společné schůzi.

Ustanovení § 57 řešilo otázku platnosti volby prezidenta republiky. K platnosti volby se vyžadovalo přítomnosti nadpoloviční většiny úhrnného počtu členů poslanecké sněmovny

³⁵ § 7 prozatímní ústavy. K tomu srv. § 6 prozatímní ústavy. Novelou prozatímní ústavy zákonem č. 271/1919 Sb. z. a n. , kterou se mění zákon o prozatímní ústavě, bylo stanoveno, že „hlavou státu je prezident republiky, kterého volí Národní shromáždění. Způsob volby zde již stanoven není, ale je odkázán na ustanovení §6 prozatímní ústavy. Tím došlo k usnadnění podmínek pro volbu prezidenta republiky, kdy ke zvolení postačila dvoutřetinová většina z prosté nadpoloviční většiny přítomných poslanců.

³⁶ §7 prozatímní ústavy.

³⁷ To vyplývalo z tehdejší zahraničně politické aktivity T. G. Masaryka při formování Československé republiky. Srv. GROSPÍČ, J., MATULA, M. *K demokratické tradici československého konstitucionalismu*. Právník 1991, roč. 130, č. 7-8, s. 613.

³⁸ Srv. § 8 prozatímní ústavy. K tomu srv. novelu prozatímní ústavy zákon č. 271/1919 Sb. z. a n.

³⁹ TOBOLKA, Z. *Ústava Československé republiky. Díl I. Ústava prozatímní*. Praha 1919, s. 30.

a senátu v den volby třípětinové většiny přítomných. Pokud nedošlo ke zvolení, konala se užší volba mezi kandidáty, kteří obdrželi nejvíce hlasů. Zvolen byl kandidát, který obdržel nejvíce hlasů, jinak rozhodl los. Volby prezidenta republiky byly upraveny zákonem.⁴⁰

§ 56 stanovil, kdo mohl být volen za prezidenta republiky. Muselo se jednat o státního občana Československé republiky, který byl volitelný do poslanecké sněmovny a dosáhl věku 35 let. Podle ustanovení § 58 bylo volební období prezidenta republiky stanoveno na 7 let a počítalo se ode dne, kdy prezident republiky vykonal svůj slib.

Původní osnova ústavy počítala s šestiletým volebním obdobím prezidenta republiky. Avšak když na schůzi ústavního výboru dne 21. února 1920 bylo prodlouženo volební období členů poslanecké sněmovny na šest let, bylo zároveň prodlouženo volební období prezidenta republiky na sedm.⁴¹

Kdo byl zvolen po dvě po sobě jdoucí volební období, nesměl být již opět volen s výjimkou prvního prezidenta Československé republiky, kterým byl T. G. Masaryk. Avšak dřívější prezident zůstal ve své funkci, dokud nebyl zvolen prezident nový (§58).

V podstatě srovnatelné s prozatímní ústavou je ustanovení § 60 týkající se výkonu jeho prezidentských funkcí. Pokud by nový prezident nebyl zvolen (dle § 59) či by byl zaneprázdněn nebo churav tak, že by nemohl vykonávat svůj úřad, pak příslušel výkon jeho funkcí vládě, která mohla pověřit svého předsedu jednotlivými úkony.

Oproti prozatímní ústavě řeší ústavní listina z roku 1920 také otázku inkompatibility funkce prezidenta republiky. Podle ustanovení § 63 nesměl být prezident zároveň členem Národního shromáždění.

⁴⁰ Volba prezidenta republiky byla stanovena zákonem č. 161/1921 Sb. z. a n.

⁴¹ KLOUBEK, V. *Ústavní zákony republiky Československé*. Praha 1926, sv. II., s. 95.

2.5.2. Pravomoce

Při vzniku prozatímní ústavy panovala představa nebezpečí, které by mohlo vyplynout ze soustředění moci do rukou jedné osoby.⁴² To byl pravděpodobně důvod, proč kompetence v ustanoveních prozatímní ústavy jsou stanoveny jen velmi stručně.

Prezident republiky zastupoval stát navenek, byl nejvyšším velitelem vojska, přijímal vyslance, vypovídal podle usnesení Národního shromáždění válku a předkládal mu sjednaný mír ke schválení, jmenoval důstojníky, státní úředníky a soudce počínaje VI. hodnostní třídou nahoru, měl právo prominout nebo zmírnit tresty i nařídit aby trestní řízení nebylo zahájeno, anebo trestní řízení zahájené bylo zastaveno.⁴³

Podle prozatímní ústavy měl také právo vrátit do osmi dnů Národnímu shromáždění zákon k novému projednání. Toto prezidentovo suspenzivní veto však mohlo být překonáno opakovaným souhlasem prosté většiny poslanců (§11).

Dle prozatímní ústavy prezident republiky neměl oprávnění svolávat parlament a vliv na dobu činnosti parlamentu ani vliv na vytváření a činnost vlády. Předseda a ostatní členové vlády byli voleni přímo Národním shromážděním.

V tomto kontextu lze říci, že prezident byl tlačen mimo politické dění, do nestraničné polohy a k roli symbolu obnovené státnosti.⁴⁴ Zákon o prozatímní ústavě ovšem předpokládal, že jde o prozatímní ústavní regulaci hlavy státu, resp. prezidentského úřadu. To je patrné i z § 7 prozatímní ústavy. Z tohoto ustanovení je také ale možno dovozovat, že se neuzavírala možnost stanovit v definitivní ústavě jiný způsob volby a prezidentskou formu vlády.⁴⁵

Práva, která byla dána prezidentu republiky ústavou z roku 1920, byla oproti prozatímní ústavě daleko širšího charakteru.

⁴² BALÍK, S. a kol. *Politický systém v českých zemích 1848-1989*. Brno 2003, s. 61.

⁴³ Srv. § 10 prozatímní ústavy. Z tohoto ustanovení je patrné, že prezidentu republiky náležely úkony reprezentační než vládní.

⁴⁴ BALÍK, S. a kol. *Politický systém v českých zemích 1848-1989*. Brno 2003, s. 61.

⁴⁵ GROSPÍČ, J., MATULA, M. *K demokratické tradici československého konstitucionalismu*. Právník 1991, roč. 130, č. 7-8, s. 613.

Prezident republiky měl pravomoc svolávat Národní shromáždění (§28). Další pravomocí prezidenta republiky, která mu byla udělena na základě ústavní listiny, podle § 30 hlavy II. bylo právo prohlašovat zasedání sněmoven za ukončené a dokonce měl pravomoc zasedání sněmoven odročit, avšak zde byl omezen lhůtou jednoho měsíce a toto odročení mohl učinit pouze jednou v roce. Podle § 31 hlavy II. měl právo rozpouštět obě komory. Její omezení spočívalo pouze pro posledních šest měsíců prezidentova volebního období.

Proti „zbytečnému“ rozpuštění parlamentu ústava postrádala jistou pojistku,⁴⁶ avšak ani v tomto případě nebyla zcela bezmocná. Zejména na základě ustanovení § 31 ústavy musely být do parlamentu provedeny volby do 60 dnů. Podle § 54 byl ustanoven zvláštní výbor, který fungoval v době mezidobí od rozpuštění Národního shromáždění do sejití sněmoven, k tomu aby prezident nemohl zneužít své moci.

Ústava z roku 1920 zakotvila obdobně jako prozatímní ústava pro prezidenta republiky právo veta.⁴⁷ Dle § 47 hlavy II. měl právo prezident vrátit zákon, na kterém se usneslo Národní shromáždění do jednoho měsíce ode dne, kdy usnesení Národního shromáždění bylo dodáno vládě. Ústavní listina však po něm požadovala, aby učinil své připomínky k vracejícímu se zákonu. Absolutní veto měl prezident vůči zákonům Podkarpatské Rusi a opatřením Stálého výboru.⁴⁸

Prezident měl právo podle § 70 ústavy, oproti prozatímní ústavě, jmenovat a propouštět předsedu vlády a ministry. Dále stanovoval (§ 72), kdo z členů vlády bude řídit konkrétní ministerstvo.⁴⁹ Podle ustanovení § 82 mohl být přítomen a předsedat všem schůzím vlády. Mohl také o každé věci, která náležela do působnosti některého ministra, si vyžádat od něho zprávu. K uvedenému § 82 se vázalo následné ustanovení, kterým bylo stanoveno právo prezidenta zvat si buď celou vládu, nebo jednotlivé členy k poradě.

Obšírným ustanovením, které poukazuje na pravomoci prezidenta republiky, je ustanovení § 64 ústavní listiny, které v některých případech buď rozvádí, nebo uvádí pravomoci, které jsou již stanoveny v jiných ustanoveních ústavní listiny. Dle tohoto

⁴⁶ K tomu srv. BROKLOVÁ, E. Slušná ústava pro slušné lidi. In: Čechurová, J., Šlehofer, L. a kol. *Ústava 1920 – Vyvrcholení konstituování československého státu*. Praha: Leges, 2011, s. 52.

⁴⁷ Právo veta přiznával prezidentovi také zákon z 23. května 1919, č. 271 v ustanovení § 10 e).

⁴⁸ BROKLOVÁ, E. *První československá ústava*. Praha 1999, s. 13.

⁴⁹ K tomu srv. § 64 odst. 7 ústavy z roku 1920.

ustanovení zastupuje stát navenek. Sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy. Smlouvy obchodní, dále smlouvy, z kterých pro stát neb občany plynou jakákoli břemena majetková nebo osobní, zejména i vojenská, jakož i smlouvy, jimiž se mění státní území, potřebují souhlasu Národního shromáždění.

Přijímá a pověřuje vyslance.

Prohlašuje válečný stav, vypovídá s předchozím souhlasem Národního shromáždění válku a předkládá mu sjednaný mír k vyslovení souhlasu.

Svolává, odročuje a rozpouští Národní shromáždění (§§ 28-31) a prohlašuje zasedání sněmoven za ukončené.

Vrací s připomínkami usnesené zákony (§ 47) a podpisuje zákony Národního shromáždění (§ 51), sněmu Podkarpatské Rusi (§ 3) a opatření výboru podle § 54.

Podává ústně nebo písemně Národnímu shromáždění zprávu o stavu republiky a doporučuje mu k úvaze opatření, která pokládá za nutná a účelná. Toto ustanovení poskytlo prezidentu republiky výraznou pravomoc, která jej činila velmi silným činitelem v komplexu brzd a protiváh.

Prezidentu republiky dle ustanovení § 64 příslušelo právo jmenovat a propouštět ministry. Dále měl pravomoc stanovit počet ministrů a přikázat jim obor jejich působnosti.⁵⁰ Prezident republiky neměl však právo zřizovat nová ministerstva a ani nemohl měnit působnost jednotlivých ministerstev.⁵¹

K otázce stanovení počtu ministrů se otevřela značná diskuse na 110. schůzi ústavního výboru, která se konala 13. ledna 1920. Např. profesor Weyr se k tomu vyjádřil následovně „...nezamlouvá se mi dáti prezidentovi do libovůle počet ministrů, které chce jmenovati. Jest známo, že se zřizují ministerstva nejen z důvodů věcných, nýbrž i politických. Ministři bez portfeje, jmenují se někdy proto, aby se saturovaly určité politické stran“. „Představte si, že

⁵⁰ K tomu § 72 ústavní listiny.

⁵¹ „Působnost ministerstev upravuje se zákonem“. § 85 ústavní listiny.

prezident najmenuje spoustu ministrů. To má také budgetorní význam. Proto bych dával na úvahu, zdali by nestačilo, jmenuje a propouští ministry“.⁵²

Prezident republiky měl také právo jmenovat veškeré vysokoškolské profesory. Soudce a státní úředníky jmenoval počínajíc VI. hodnostní třídou. Hranici hodnostní třídy stanovovala již prozatímní ústava ve svém § 10 e). Prezidentu republiky příslušelo též právo jmenovat všechny důstojníky.

Mohl také udělovat dary a penze z milosti. To bylo však omezeno návrhem vlády.

Oproti prozatímní ústavě je prezidentova pravomoc vrchního velitele v tomto ustanovení rozšířena na veškerou brannou moc.⁵³ Pojem vrchního velitelství je nutno vykládat jen jako právo dávat armádě závazné pro ni příkazy.⁵⁴

Prezident měl právo udělovat milost. Toto právo milosti nebylo omezeno jen na případy individuální, nýbrž obsahovalo i právo udělovat hromadnou amnestii. Výjimky z práva milosti a práva aboličního stanovilo ustanovení § 103 ústavní listiny, kde bylo stanoveno, že „ Tato práva nepřísluší prezidentovi republiky, jde-li o členy vlády obžalované neb odsouzené podle § 79“.

2.5.3. Institut náměstka prezidenta republiky

Institut náměstka prezidenta republiky v prozatímní ústavě není upraven.⁵⁵

Tento institut byl definitivně vyjádřen teprve v ústavní listině z roku 1920 (§ 61) tak, že náměstek prezidenta byl volen Národním shromážděním až poté, kdy prezident republiky byl déle než šest měsíců zaneprázdněn nebo nemocen a usnesla se na tom vláda za přítomnosti tří čtvrtin svých členů.

⁵² Z těsnopiseckého zápisu 110. Schůze ústavního výboru ze dne 13. ledna 1920. Zápis otištěn v BROKLOVÁ, E. *První československá ústava*. Praha 1999, s. 32-55, citováno ze s. 34-35.

⁵³ K tomu srv. § 10 odst. b zákona o prozatímní ústavě č. 37/1918 Sb. z. a n.

⁵⁴ KLOUBEK, V. *Ústavní zákony republiky Československé*. Praha 1926, sv. II., s. 100.

⁵⁵ K tomu srv. zákon č. 271/1919 Sb. z. a n. kterým se mění zákon o prozatímní ústavě.

Do té doby zastupovala zaneprázdněného či nemocného prezidenta vláda, které měla pravomoc pověřit svého předsedu jednotlivými úkony. V tomto případě lze říci, že jistá podobnost je vyjádřena v § 8 prozatímní ústavy, který stanovil, že meškal-li prezident mimo hranice státu, nebo jeho místo bylo uprázdněno (velice abstraktní formulace, z které můžeme dovodit např., že to bylo ze zdravotních důvodů), vykonávala zatím jeho práva vláda, která mohla jednotlivými úkony pověřit svého předsedu.

Funkce náměstka trvala však jen po dobu, po kterou trvala překážka výkonu funkce prezidentem. Ústavně právní postavení náměstka prezidenta bylo shodné jako postavení prezidenta republiky. Po dobu první Československé republiky ustanovení o generálním zastupování prezidenta republiky v praxi nebylo užito. Zejména pak institut náměstka prezidenta v tomto pojetí se ukázal nepraktický.⁵⁶

2.5.4. Trestní stíhání prezidenta republiky, jeho imunita a odpovědnost

Podle ustanovení § 9 prozatímní ústavy prezident republiky nemohl být trestně stíhán.

Imunita prezidenta republiky se stala také ještě před schválením prozatímní ústavy diskutabilní. Např. poslanec Modráček se snažil tuto imunitu omezit tak, že měla být imunita hlavy státu postavena na roveň s imunitou poslaneckou. Proti tomu vystupoval dr. Bouček, který poukazoval přitom i na uvažovanou osobu prezidenta – T. G. Masaryka, v něhož měl neomezenou důvěru. Ve svém vystoupení uvedl, že nezdil-li nás dosud, nezradí nás ani jako prezident.⁵⁷

Prezident také nebyl odpovědný za své rozhodnutí, neboť jeho úkony podléhaly kontrole vlády⁵⁸, vůči které neměl žádné oprávnění.

⁵⁶ GROSPÍČ, J., MATULA, M. *K demokratické tradici československého konstitucionalismu*. Právník 1991, roč. 130, č. 7-8, s. 615.

⁵⁷ KUKLÍK, J. *Příprava a přijetí prozatímní ústavy*. In: LOUŽEK, M. (ed.). *Československá ústava 1920, Devadesát let poté*. CEP: Praha 2010, s. 82-83.

⁵⁸ „K vládním úkonům, jež prezident republiky vykonává, musí býti opatřen spolupodpis příslušného odpovědného člena vlády.“ § 10 prozatímní ústavy.

Podle ústavy z roku 1920 prezident republiky nebyl odpovědný z výkonu svého úřadu (67). Za jeho projevy, které souvisely s prezidentským úřadem, odpovídala vláda. Omezení jeho odpovědnosti spočívalo též v ustanovení § 68, kde bylo zakotveno, že jeho úkon potřebuje kontrasignaci člena vlády. Veškeré jeho úkony, které vyplývaly z práv prezidenta či jeho pravomocí (§64), které mu přiznávala ústava, byly úkony vládními, neboť vyžadovaly kontrasignaci příslušného člena vlády.

Pokud šlo o trestní odpovědnost prezidenta republiky (§ 67), mohl být trestně stíhán jen pro velezradu a to před senátem na základě žaloby ze strany poslanecké sněmovny. Trestem mohla být jen ztráta úřadu a jeho pozdějšího nabytí. Usnesení poslanecké sněmovny, které se týkalo obžaloby na prezidenta republiky, se mohlo stát „toliko většinou dvou třetin za přítomnosti dvou třetin poslanců“ (§34).

2.5.5. Slib prezidenta republiky

Podle prozatímní ústavy skládal prezident slib před Národním shromážděním a to na svou čest a svědomí, že bude dbát blaha republiky a lidu a šetřit zákonů (§12). Toto ustanovení tak stanovilo jeho povinnost. Prezident v tomto případě nepřísahal, ale sliboval.

K tomu ještě dodejme, že prvním prezidentem československého státu, který skládal slib před Národním shromážděním, byl T. G. Masaryk. Prezident Masaryk složil slib před Národním shromážděním v ruce předsedy dne 21. prosince 1918.⁵⁹

Prezidentský slib v ústavní listině z roku 1920 se podobal prozatímní ústavě. Podle ustanovení § 65 prezident republiky sliboval před Národním shromážděním (zde § 65 odkazuje na § 38) na svou čest a svědomí, že bude dbát blaha republiky i lidu a šetřit ústavních a jiných zákonů.

Odkaz na § 38 je zde z toho důvodu, neboť k některým úkonům jako právě slib prezidenta republiky přistupují obě sněmovny Národního shromáždění ke společné schůzi a

⁵⁹ K tomu dále srv. TOBOLKA, Z. *Ústava Československé republiky. Díl I. Ústava prozatímní*. Praha 1919, s. 36.

bylo třeba stanovit, kdo takové Národní shromáždění po stránce technické svolává, kdo mu předsedá a podle jakých pravidel se v něm jedná.⁶⁰

2.6.Vláda

Vláda, představující podle prozatímní ústavy moc výkonnou a nařizovací, se sestávala ze 17 členů. Předsedu a ministry volilo Národní shromáždění (§14).

V případě ustanovení § 14 se rozpoutala velká diskuse. V předkládané předloze bylo totiž zvýrazněno, že existuje 15 členů vlády, kteří by se volili a dva, kteří by se stali členy vlády, neboť jsou členy vlády exilové dlící dosud za hranicemi.⁶¹

Problém kolik členů vlády potřebuje vlastně nový stát, otevřel sociální demokrat Bechyně. Další sociální demokraté V. Johanis a F. Modráček kritizovali velký počet členů vlády a navrhovali sloučení některých resortů, např. sloučení ministerstva veřejných prací a ministerstva sociální péče či spojení ministerstva železnic a ministerstva pošt. Na jejich stranu se přidal i dr. Bouček, který požadoval jen malou pětičlennou vládu, která by se postupně doplňovala.⁶²

Tyto názory kritizoval zejména A. Švehla, který trval na návrhu projednaném v předsednictvu a dokonce hrozil, že se jinak schválení ústavní listiny odloží o několik týdnů, než se politické strany shodnou na počtu ministerstev. Zároveň také odmítl Boučkův návrh malé pětičlenné vlády. Nakonec dr. Bouček od svého návrhu ustoupil a Národní výbor poté odsouhlasil 17 členů vlády s tím, že 15 mělo být zvoleno z domácích politiků a 2 místa byla rezervována pro exilovou vládu.⁶³

Výše dvě naznačená místa byla rezervována pro dr. E. Beneše, který se měl stát ministrem zahraničí a M. R. Štefánika, který podle svého dosavadního působení a vlivu u

⁶⁰ KLOUBEK, V. *Ústavní zákony republiky Československé*. Praha 1926, sv. II., s. 80-81.

⁶¹ KUKLÍK, J. *Příprava a přijetí prozatímní ústavy*. In: LOUŽEK, M. (ed.). *Československá ústava 1920, Devadesát let poté*. CEP: Praha 2010, s. 83.

⁶² Srv. KUKLÍK, J. *Příprava a přijetí prozatímní ústavy*. In: LOUŽEK, M. (ed.). *Československá ústava 1920, Devadesát let poté*. CEP: Praha 2010, s. 83; SOUKUP, L. *O prozatímní ústavě Československé republiky*. Právník 1988, č. 127, s. 870.

⁶³ Tamtéž, s. 83.

československých legií se měl stát ministrem vojenství. Na jednání pléna Národního výboru se objevili také spekulace o tom, že se Štefánik jako generál francouzské armády už do vlasti nevrátí. Také se počítalo s tím, že pro resort armády budou vytvořena dvě ministerstva, jednak Štefánikovo ministerstvo vojenství a vedle něho ministerstvo obrany a to přesto, že v plénu zazněly návrhy na jejich sloučení.⁶⁴

Vláda podle prozatímní ústavy byla v postavení výkonného orgánu Národního shromáždění. Ze svých členů volila náměstka předsedy vlády (§ 14) a přidělovala ministrům jednotlivé resorty. Ze strany prezidenta republiky zde nebyla žádná pravomoc ovlivňovat chod její činnosti, jako tomu bylo v ústavě z roku 1920 (viz níže). Ministrům bylo dle ustanovení ústavy zakázáno členství ve správních a dozorčích radách akciových společností a společností s ručením omezeným (§ 15). Pro rozhodování vlády o návrzích Národního shromáždění, o všech otázkách politické povahy a o jmenování příslušných státních úředníků byla stanovena účast nejméně deseti ministrů (§17).

Podle ústavní listiny z roku 1920 byla zakotvena zásada kolektivní odpovědnosti vlády Národnímu shromáždění, včetně odpovědnosti za všechny oficiální akty prezidenta republiky.⁶⁵

Oproti prozatímní ústavě kde vláda byla volena Národním shromážděním, byla vláda jmenována a propouštěna prezidentem republiky (§70). Předsedu zastupoval náměstek, kterého si volila vláda. Pokud nemohl předsedu zastupovat náměstek, nastupoval na jeho místo nejstarší člen vlády (§71). Podle § 72 prezident republiky stanovil, který z členů vlády řídí jednotlivá ministerstva.

Obdobně jako to bylo se stanovením počtu ministrů (viz výše) došlo k diskusi ohledně toho, jak prezident stanoví, který člen vlády povede jednotlivé ministerstvo. Na schůzi ústavního výboru zda „prezident stanoví“ či zda „prezident republiky stanoví po návrhu ministerského předsedy“ se dr. Weyr vyslovil následovně: „ Podle prozatímní ústavy by mohlo být sporné, jak vlastně má prezident republiky postupovat, poněvadž tam jest řečeno, že to co jest ustanoveno zde v paragrafu 72, má prezident učiniti po návrhu ministerského

⁶⁴ SOUKUP, L. *O prozatímní ústavě Československé republiky*. Právník 1988, č. 127, s. 870.

⁶⁵ PĚCHOTA, V. *Československé ústavní dějiny*. Právník 1991, roč. 130, č. 4, s. 275.

předsedy. Bylo to vynecháno úmyslně?⁶⁶ Ústavní výbor pokládal znění „po návrhu ministerského předsedy“ za nadbytečné a došlo k jeho nezařazení.

Členové vlády skládali slib do rukou prezidenta republiky (§ 73). Zde nastala změna oproti prozatímní ústavě (§ 15), kdy předseda a členové vlády skládali slib do rukou předsedy Národního shromáždění. To vycházelo i z toho, že nebyli jmenováni prezidentem ale voleni Národním shromážděním.⁶⁷ I když novela prozatímní ústavy z roku 1918 č. 271/ 1919 Sb. z. a n. určila jmenování členů vlády prezidentovi, bylo ustanovení § 15 ponecháno beze změn. V praxi to mělo za následek, že ministři skládali (mimoústavně) slib prezidentovi a podle ústavy v Národním shromáždění.⁶⁸

Obdobně jako tomu bylo v prozatímní ústavě, členové vlády byli omezeni v tom, že nesměli být členem představenstva nebo dozorčí rady, ani zástupcem akciových společností a společností s ručením omezeným, pokud tyto společnosti se zabývaly výdělečnou činností (§74).

Vláda byla odpovědna poslanecké sněmovně, která ji mohla prostou většinou nadpoloviční většiny přítomných, vyslovit nedůvěru. Návrh tohoto opatření musel však být podepsán nejméně sto poslanci (§76). Sama vláda mohla podat v dolní komoře návrh na vyslovení nedůvěry (§77). Pokud vyslovila poslanecká sněmovna vládě nedůvěru anebo zamítla-li vládní návrh na vyslovení důvěry, musela vláda podat demisi do rukou prezidenta republiky. Ten pak stanovil, kdo povede vládní záležitosti do doby ustanovení nové vlády (§78). Tento výše popsaný proces je již rozpracovanější oproti ustanovení prozatímní ústavy.⁶⁹

⁶⁶ Z těsnopiseckého zápisu 110. schůze ústavního výboru z 13. ledna 1920. Zápis otištěn v BROKLOVÁ, E. *První československá ústava*. Praha 1999, s. 32-55, citováno ze s. 46.

⁶⁷ KLOUBEK, V. *Ústavní zákony republiky Československé*. Praha 1926, sv. II., s. 103.

⁶⁸ Tamtéž, s. 103.

⁶⁹ Srv. § 16 prozatímní ústavy.

Podle ustanovení § 80 vláda rozhodovala ve sboru jako kolektivní orgán. Dle § 81 rozhodovala o vládních předlokách pro Národní shromáždění, o návrzích, aby prezident užil svého práva podle § 47 a o vládních návrzích. Dále o všech věcech politické povahy a v neposlední řadě o jmenování soudců, státních úředníků a důstojníků od VIII. Třídy, pokud přísluší ústředním úřadům, neb o návrzích na jmenování funkcionářů, které jmenuje prezident republiky.

V případě vládních návrhů byla vláda omezena ustanovením § 55, kde bylo stanoveno, že nařízení bylo možné vydat jen k provedení určitého zákona a v jeho mezích. Navíc každé vládní nařízení muselo být podepsáno předsedou nebo jeho náměstkem, ministry, kteří byli pověřeni jeho provedením, nejméně však polovinou ministrů (§84).

2.7. Občanská práva

Vlastní text prozatímní ústavy, až na ustanovení, které stanoví, že „přítomnost aspoň dvou třetin poslanců a dvoutřetinové většiny přítomných je třeba ke změně ...zákona o všeobecných právech občanů...“⁷⁰ neobsahoval ustanovení o občanských právech.

V tomto kontextu je třeba říci, že i když prozatímní ústava občanská práva neupravovala, recipovala však rakouský státní základní zákon o všeobecných právech občanů státních z 21. prosince 1867.⁷¹ Tento zákon představuje poměrně obsáhlý katalog občanských práv. Je zde zejména obsažena svoboda pohybu, zásada rovnosti občanů před zákonem a soudem, osobní svoboda, listovní tajemství, nedotknutelnost soukromého vlastnictví, svoboda projevu a tisku, svoboda vyznání, petiční právo, právo shromažďovací a spolčovací, rovnoprávnost národností, svoboda vědeckého bádání. Tento zákon však obsahoval také přípustnost dočasné a místní suspenze osobních a politických práv.

Avšak je třeba se zmínit, že s návrhem prozatímní ústavy byl v rámci ústavní komise připravován paralelně i „zákon o všeobecných právech občanů“. Tento zákon, i když nebyl nakonec přijat, je velmi zajímavý. Měl se týkat jednotného československého státního

⁷⁰ §6 prozatímní ústavy.

⁷¹ K problematice uvedeného státního zákona uvedeného státního základního zákona z 21. prosince 1867 o všeobecných právech občanů státních podrobněji VAVŘÍNEK, F. *Ústava mocnářství Rakousko-Uherského*. In *Česká politika*, díl II., část. I., Praha 1907, s. 503-526.

občanství pro celé území státu a zajištění „naprosté“ osobní svobody, úplné rovnosti občanů před zákonem, práva na práci a zabezpečení „pro případ nezpůsobilosti k ní“ všem státním občanům, i když nebyli příslušníky československého národa. Zároveň obsahoval i princip zrušení šlechtictví, řádů a titulů nevyplývajících z výkonu povolání.⁷²

Návrh zákona obsahoval také i ustanovení o rušení klášterů, rozšíření důvodů rozluky manželství či vedení matrik obecním starostou. Návrh se zabýval i svobodou shromažďovací a spolčovací, tiskovou a svobodou vědeckého bádání. Školská výchova a vzdělání mělo být „světské“ a mělo být založeno jen na výsledcích vědeckého bádání. Jedinou občanskou povinností podle návrhu byla branná povinnost pro muže, kteří dosáhli 21. rok věku.⁷³

Důvodem proč nakonec zákon nebyl přijat, je bezpochyby jeho část pojednávající o odluce státu a církve (velká podobnost při schvalování ustanovení ústavy z roku 1920), při zjištění práva vykonávat náboženské obřady a rovnosti náboženských vyznání před zákonem.

Ještě v samém závěru jednání o prozatímní ústavě došlo ke sporu o právní úpravu občanských práv. Podle návrhu ústavní komise Národního výboru se vycházelo z platnosti recipovaných rakouských předpisů, avšak A. Meissner požadoval, aby byla výslovně zrušena omezující opatření ještě z dob 1. Světové války, především ve vztahu k tiskové, osobní, domovní, spolčovací a shromažďovací svobodě.⁷⁴

Proti tomu se ohradili se svým návrhem Engliš, Stránský a Hajn, aby se k této záležitosti řešilo již Národní shromáždění a zároveň se k této otázce přistupovalo velmi obezřetně, zejména na možné zneužití tiskové svobody proti novému státu. Plénium Národního výboru nakonec odložení této záležitosti schválilo až na jednání parlamentu.⁷⁵

Ústava z roku 1920 obsahuje ve své hlavě páté široký katalog občanských práv a svobod. Jsou zde zakotvena práva a svoboda osobní, domovní, tisková, shromažďovací a spolková, listovního tajemství, vyznání a svědomí, projevu a mínění a další. Součástí tohoto

⁷² KUKLÍK, J. *Příprava a přijetí prozatímní ústavy*. In: LOUŽEK, M. (ed.). *Československá ústava 1920, Devadesát let poté*. CEP: Praha 2010, s. 81.

⁷³ Tamtéž, s. 81.

⁷⁴ Tamtéž, s. 84.

⁷⁵ Tamtéž, s. 84.

katalogu práv a svobod je zakotvena také povinnost, že každý způsobilý občan v ČSR byl povinný se podrobit vojenskému výcviku a uposlechnout výzvy na obranu vlasti.

I když ústavní listina z roku 1920 si vzala v oblasti občanských práv a svobod za vzor prosincovou ústavu z roku 1867, nová úprava týkající se zakotvení občanských práv a svobod byla v mnoha směrech odlišná. Ustanovení o občanských právech bylo možné změnit pouze ústavním zákonem, a zároveň zavazovala zákonodárce jednak k tomu, aby vydal neprodleně zákonné předpisy k jejich provedení, a jednak derogovala některá ustanovení zákonů, které byly převzaty z monarchie.⁷⁶ Jako doplněk ústavní listiny byl vydán ústavní zákon č. 293/1920 Sb. z. a n. o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního.

Ustanovením § 106 byla vyjádřena zásada rovnosti. Poprvé bylo prohlášeno, že výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají. Všichni obyvatelé Československé republiky požívali jako státní občané ochrany života i své svobody, a to bez ohledu na původ, státní příslušnost, jazyk, rasu nebo náboženství. § 106 dovozoval udílení titulů jen v případě, pokud slouží k označení úřadu nebo povolání, přičemž se toto ustanovení netýká akademických titulů.

Zásada rovnosti byla dodržena také zákonem z 10. dubna 1920 o zrušení šlechtictví, řádů a titulů a zákonem z 3. července 1924 o zrušení svěřenectví všeho druhu a zákazu zřizovati svěřenectví nová.⁷⁷

Ústavní listina z roku 1920 zakotvovala v § 107 osobní svobodu s poznámkou, že podrobnosti upraví zvláštní zákon.⁷⁸ Dále věnovala pozornost svobodě pohybu ve svém ustanovení § 108, kterou spojovala se svobodou majetkovou. Dle § 112 byla zakotvena svoboda domovní. Právo domovní bylo podle tohoto ustanovení označeno za neporušitelné.

V § 113 bylo zakotveno právo shromažďovací a spolkové, s odkazem, že zvláštním zákonem mohly být zavedeny omezení pro shromáždění. § 113 ústavní listiny upravoval také

⁷⁶ MALÝ, K. Československá ústava z roku 1920 – otevření cesty k demokratické společnosti. In: Čechurová, J., Šlehofer, L. a kol. *Ústava 1920 – Vyvrcholení konstituování československého státu*. Praha: Leges, 2011, s. 15.

⁷⁷ Viz. TOBOLKA, Z. *Jak vznikla ústava Československé republiky z roku 1920*. Praha 1946, s. 29.

⁷⁸ Jedná se o ústavní zákon o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního, který byl přijat 9. dubna 1920 a vyhlášen pod č. 293/1920 Sb. z. a n.

svobodu tisku a v zásadě zakazoval předběžnou cenzuru. Toto ustanovení také zakotvilo, že zákonem je možné stanovit, jakým omezením podléhá svoboda tisku a zákaz předběžné cenzury za války nebo tehdy vypuknou-li uvnitř státu události ohrožující zvýšenou měrou republikánskou formu státu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek.⁷⁹

Právo petiční dle ústavy příslušelo každému (§115). Bylo zakotveno listovní tajemství (§ 116). Byla upravena otázka projevu mínění tiskem a zakazoval rušení výkonu projevu mínění tiskem (§117).

V § 118 bylo výslovně zakotveno právo občanů nabyvat nemovitosti na území československé republiky a podnikat – dobově – vykonávat výdělkovou činnost. Ústavní listina garantovala soukromé vlastnictví (§119), svobodné podnikání na území republiky, daňové povinnosti, shromažďovací právo a používání různých jazyků v obchodní sféře.

V případě svobody náboženského vyznání byla zakotvena možnost vyznávat veřejně i soukromě jakékoliv náboženství či víru, přičemž ústavní listina stanovila rovnost všech náboženských vyznání před zákonem. Podle § 121 byla zaručena svoboda svědomí a vyznání.

Avšak původně vládní návrh § 121 zněl následovně: „ Mezi státem a církví budiž zaveden stav odluky. Podrobnosti upravují zvláštní zákony, jejichž platnost může být dočasně omezena na určité části Československé republiky“. Od jejího návrhu se ústavní výbor vyhnul výrazu rozluka a na svém zasedání 12. února 1920 přijal proti hlasům lidovců a národních demokratů znění § 121: „Poměr mezi církvemi a státem upraví se na základě církevní samosprávy se zřetelem k zájmům státním zvláštními zákony“.⁸⁰

Přestože se pomýšlelo na to, aby tento paragraf byl nakonec vypuštěn, bylo nahrazeno zněním „Svoboda svědomí a vyznání jest zaručena“. Příkaz odluky církve a státu se tak do tohoto paragrafového znění ústavní listiny nedostal. Z ústavní listiny bylo tak odstraněno vše, co by odporovalo zásadě rozluky státu od církví.⁸¹ Ústavní listina se tímto otázkou vztahu církve a státu nedotkla. Pouze zaručovala svobodu svědomí a vyznání.

⁷⁹ Viz ústavní zákon o ochraně osobní, domovní a tajemství listovního č. 293/1920 Sb. z. a n.

⁸⁰ TOBOLKA, Z. *Jak vznikla ústava v Československé republice z roku 1920*. Praha 1946, s. 30.

⁸¹ K tomu blíže TRETERA, J. R. První republika a otázka odluky státu a církví. In: Karel Malý, Ladislav Soukup (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Karolinum: Praha, 2010, s. 441-442.

Podle ustanovení § 122 byl veřejný výkon určitého vyznání umožněn nejen občanům Československé republiky, ale i cizincům, bez ohledu na to, zda příslušeli k určité církvi nebo náboženské společnosti. Tento výkon nesměl jen odporovat veřejnému pořádku a dobrým mravům.

Ustanovením § 124 byla zakotvena zásada rovnosti všech vyznání před zákonem. Tato zásada byla však provedena jen z hlediska jednotlivců, pokud byli obyvateli Československé republiky.⁸²

Ústavní listina v paragrafech 121, 122 a 124 zajistila naprostou svobodu svědomí a vyznání a tím i úplnou rovnost všech náboženských vyznání. Státu však bylo vyhrazeno právo zakázat náboženské úkony, které se přičily veřejnému pořádku nebo veřejné mravnosti (§125).

2.8. Otázka národnostních menšin a jejich práva

Národnostní menšiny obyvatelstva podle osnovy prozatímní ústavy neměly žádné zastoupení v Národním shromáždění. Bylo také mimo jiné upozorňováno na nevyřešenou otázku vztahu Čechů a Němců v novém státě. Početná národnostní menšina německého obyvatelstva neměla zastoupení v nejvyšších orgánech státu. Na to bylo poukazováno zejména ze strany sociálních demokratů.⁸³

Ústavní listina z roku 1920 upravovala ochranu menšin národních, náboženských a rasových ve své hlavě šesté. Tato hlava představovala i vnitrostátní provedení mezinárodních závazků uložených našemu státu. Československá republika zde realizovala závazky, které převzala tzv. malou smlouvou uzavřenou v Saint – Germain – en – Laye roku 1919. Tím

⁸² TRETERA, J. R. První republika a otázka odluky státu a církvi. In: Karel Malý, Ladislav Soukup (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Karolinum: Praha, 2010, s. 441.

⁸³ SOUKUP, L. *O prozatímní ústavě Československé republiky*. Právník 1988, č. 127, s. 874.

splnila i povinnost, která byla stanovena v článku I. této smlouvy, že totiž ony články budou uznány za „základní zákon“.⁸⁴

Hlava šestá ve svém úvodu opakovala a rozšiřovala zásadu rovnosti před zákonem všech státních občanů republiky, která byla již zakotvena v hlavě páté. Rozdíl náboženství nebo jazyce nesměl být na závadu v přístupu do veřejné služby, k hodnostem, při výkonu zaměstnání apod. Občané mohli používat v mezích zákonů jakéhokoliv jazyka v soukromých a obchodních jednání (§128).

Provedení zejména jazykových zásad, stanovených v §§ 129 až 132 a vymezení pojmu „značného zlomku“ bylo podle ústavní listiny vyhrazeno zvláštnímu zákonu. Jednalo se o zákon č. 122/1920 Sb. z. a n., jímž se stanoví zásady jazykového práva v Republice československé, ze dne 29. února 1920.

Dle svého ustanovení § 1 sice stanovil, že „Jazyk československý jest státním, oficiálním jazykem republiky...“ avšak ve vztahu k menšinám realizoval zásady obsažené v ústavě, zejména pokud jde o užívání jazyka národnostních menšin ve styku s úřady a určil „značný zlomek“ takto: „...Soudy, úřady a orgány republiky, jichž působnost vztahuje se na okres soudní, v němž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20 procent státních občanů téhož, však jiného jazyka než československého, jsou ve všech věcech, jichž vyřízení náleží jim na základě toho, že působnost jich vztahuje se na tento okres, povinny přijímatí od příslušníků jazyka této menšiny podání v témž jazyku a vydati vyřízení těchto podání nejen v jazyku československém, nýbrž i v jazyku podání...“.

Jazykový zákon byl svým charakterem zákon organizační, který účelně upravoval právní postavení státního jazyka, jeho užití ve státních a jiných veřejných úřadech, sborech a korporacích a stanovil taktéž výjimky z tohoto pravidla. Jednalo se o zákon krátký a rámcový, vyslovující jen zásad, které se měli provést nařízenými. Zákon se takticky vyhnul, vzhledem na jiné národnosti ve státě, všem detailům, které měly být řešeny v budoucnu.⁸⁵

⁸⁴ BROKLOVÁ, E. *První československá ústava*. Praha 1999, s. 17.

⁸⁵ TOBOLKA, Z. *Jak vznikla ústava v Československé republice z roku 1920*. Praha 1946, s. 33.

Jazykový zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. byl proveden dvěma nařízeními, a to z 3. února 1920 a z 29. listopadu 1928. I když svou povahou byla tato nařízení předpisy, které se snažily co nejvíce vyjít vstříc národnostním menšinám, obsahovala i předpisy jasně utvrzující postavení státního jazyka.⁸⁶

⁸⁶ TOBOLKA, Z. *Jak vznikla ústava Československé republiky z roku 1920*. Praha 1946, s. 38.

3. Závěr

Ústavní listiny první Československé republiky tvořily ústavní pilíře nového státu. Z porovnání těchto listin vyplývá, že prozatímní ústava byla skutečně vypracována jako dočasný základní zákon státu, zatímco ústava z roku 1920 byla tvořena s úmyslem dlouhodobého trvání.

To je patrné i z toho, že autoři ústavní listiny z roku 1920 se při jejím zpracování také opírali a vycházeli z celé řady cizích vzorů ústav. Preambule byla převzata z americké ústavy z roku 1787, postavení prezidenta republiky v jednotlivých ustanoveních připomíná články ústavy třetí francouzské republiky a rakouská prosincová ústava z roku 1867 se stala vzorem pro katalog občanských práv a svobod. Byly použity i vzory švýcarské, anglické a německé.

Ze strany autorů prozatímní ústavy nebyl úmysl řešit veškeré ústavní otázky. Proto prozatímní ústava nehovoří o státním území, státním občanství, občanských právech a svobodách. Neřeší ani otázky účasti lidu v zákonodárství (referendum), správě atd. Avšak na straně druhé je třeba si uvědomit, v jaké tehdejší politické situaci ústava vznikala.

Ústavní listina z roku 1920 byla založena na teorii dělby moci. Vycházela i z teorie suverenity lidu a vycházela z fikce jednotného národa. Jako nejvyšší státní orgány zakotvila Národní shromáždění, vládu a prezidenta republiky.

Oproti předcházející prozatímní ústavě byl kladen velký důraz na pravomoci Národního shromáždění, který byl konstruován jako parlament dvoukomorový, skládající se z poslanecké sněmovny a senátu. Poslanecká sněmovna a senát po formální stránce byly rovnocenné komory. Členové do obou komor byli voleni. Avšak samotná ústavní listina zakotvovala pouze hlavní zásady volebního práva. Podrobnosti voleb byly upraveny na základě volebních zákonů. Ústavou bylo také vyloučeno členství v obou sněmovnách.

Ústavami bylo zakotveno postavení a pravomoci prezidenta republiky jako hlavy státu. Avšak ústavou z roku 1920 mu byla oproti předcházející prozatímní ústavě (v tomto případě nepočítám novelu prozatímní ústavy z roku 1919, jak jsem již výše naznačila) dány široké pravomoci, projevující se např. ve svolávání a ukončování zasedání Národního

shromáždění či v případě jmenování a odvolávání členů vlády. Postavení prezidenta republiky podle původního znění prozatímní ústavy zejména postrádalo jeho charakteristiku ve vztahu k tripartitě dělby moci a zúžilo se jen na obecnou reprezentativnost jeho funkce jako hlavy státu. Ústava z roku 1920, jak je patrné, se od této charakteristiky odklonila.

Vedle prezidenta republiky výkonnou moc měla vláda, která fungovala zejména jako kolektivní orgán. V čele stál předseda, který pověřoval členy vlády řízením jednotlivých ministerstev.

Ústavou z roku 1920 byla oproti prozatímní ústavě upravena moc soudcovská. Obsahovala demokratické zásady, jako byla zásada, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Pro civilněprávní věci rozlišovala soudy na řádné, mimořádné a rozhodčí. Pro trestněprávní věci stanovila občanské trestní soudy, vojenské trestní soudy a případně výjimečné soudy. Byl určen jeden nejvyšší soud pro celé území státu.

Ústava také oddělila soudnictví od správy. Zakotvila nezávislost soudců, kteří byli jmenování natrvalo. Soudní jednání bylo ústní a veřejné. V trestním řízení platila zásada obžalovací. Rozsudky byly vyhlašovány „Jménem republiky“, v tomto případě stejně jako podle prozatímní ústavy (§ 13).

Další její ustanovení zakotvují občanská práva a svobody a ochranu národnostních, náboženských a rasových menšin, což prozatímní ústava úplně postrádá.

Jako doplňky ústavní listiny z roku 1920 byly vydány ústavní zákon č. 293/1920 Sb. z. a n., o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního, a ústavní zákon č. 294/1920 Sb. z. a n., o podpisování zákonů a nařízení.

Důležitou součástí ústavy v širším slova smyslu byly zejména jazykový zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. a ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., o pozbývání státního občanství a práva domovského.

Resumé

The constitutional documents of the first Czechoslovak republic formed the constitutional pillars of the new state. By comparing these documents we see that the temporary constitution was indeed written as a temporary basic law of the state, while the constitution of 1920 was written to last.

This is also clear from the fact that the authors of the constitution of 1920 created it using a number of foreign constitutions as a basis. The preamble was taken from the US constitution of 1787, the position of the president of the republic in individual provisions resembles the articles from the constitution of the French Third Republic and the Austrian December Constitution of 1867 was the model for the catalog of civil rights and liberties. Also Swiss, English and German constitutions were used.

The authors of the temporary constitution were not aiming to deal with all constitutional questions. For this reason the temporary constitution does not address the question of state's territory, state citizenship, civil rights and liberties. It also does not address the participation of people in the legislative process (referendum), administration etc. However, we must consider the political circumstances, under which the constitution was born.

The constitution of 1920 was based on the theory of separation of powers. It was rooted in the theory of popular sovereignty and the fiction of a single nation. It established the National Assembly, the government and the president of the republic as the highest state organs.

In contrast with the previous temporary constitution, more emphasis was put on the powers of the National Assembly, which was constructed as two-chamber parliament comprising the chamber of deputies and the senate. The Chamber of deputies and the senate were formally equal. Member of both chambers were elected. However, the constitution itself defined only basic principles of suffrage. Details for elections were specified by election acts. The constitution ruled out the possibility of dual membership in both chambers.

Both constitutions defined the position and powers of the president of the republic as the head of the state. However, the constitution of 1920 (this does not include the amendment to the temporary constitution of 1919, as was earlier indicated) gave the president broad powers, including e.g. convening and ending the meetings of the National Assembly, appointing and dismissing the members of the government. The specification of the position of the president of the republic, according to the original version of the temporary constitution, did not cover the division of powers – it only defined the general representativeness of this function as the head of the state. Clearly, the constitution of 1920 diverged from this specification.

Besides the president of the republic, executive powers were reserved for the government, which worked as a collective body lead by the prime minister, who appointed members of the government to manage the individual departments.

The constitution of 1920 also addressed the question of judicial powers. It contained democratic principles, such as the principle that nobody can be rid of his lawful judge. For civil law matters it distinguished ordinary and special courts and courts of arbitration. For criminal law matters it defined civil criminal courts, military criminal courts and special courts. One Supreme Court was defined for the entire state.

The constitution also separated the judiciary activities from administration. It anchored the independence of judges, who were appointed indefinitely. Court hearings were oral and public. The criminal law implemented the adversarial system. Decisions were announced “In the name of the Republic” – this was the same as in the temporary constitution (article 13).

It other provisions it defined civil rights and liberties and the protection of national, religious and racial minorities, which was completely absent from the temporary constitution.

Addenda to the constitution of 1920 were: constitutional act No. 293/1920 col., on the protection of personal liberty, house freedom and confidentiality of correspondence, and constitutional act No. 294/1920 col., on signing of acts and regulations.

An important part of the constitution in the broader sense of the word was the language law No. 122/1920 col. and constitutional act No. 236/1920 col., on the loss of citizenship and the right of domicile.

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

- BALÍK, S. a kol. *Politický systém v českých zemích 1848-1989*. Brno 2003.
- BROKLOVÁ, E. *První československá ústava*. Praha 1999.
- BROKLOVÁ, E. *Slušná ústava pro slušné lidi*. In: Čechurová, J., Šlehofer, L. a kol. *Ústava 1920 – Vyvrcholení konstituování československého státu*. Praha: Leges, 2011.
- ČAPKA, F., VACULÍK, J. *Nástin českých dějin 20. století*. Brno 1999.
- GERLOCH, A. *Teorie práva*. Dobrá voda 2000.
- GROSPÍČ, J., MATULA, M. *K demokratické tradici československého konstitucionalismu*. Právník 1991, roč. 130, č. 7-8.
- KINDL, V. *Československé státní občanství 1918-1938*. In: Karel Malý, Ladislav Soukup (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Karolinum: Praha, 2010.
- KLÍMA, K. *Ústavní právo*. Praha 1995.
- KLOUBEK, V. *Ústavní zákony republiky Československé*. Praha 1926, sv. II.
- KUKLÍK, J. *Příprava a přijetí prozatímní ústavy*. In: LOUŽEK, M. (ed.). *Československá ústava 1920, Devadesát let poté*. CEP: Praha 2010.
- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2010.
- MALÝ, K. *Vznik ČSR a problematika státního občanství*. Právník 1988.
- MALÝ, K. *Československá ústava z roku 1920 – otevření cesty k demokratické společnosti*. In: Čechurová, J., Šlehofer, L. a kol. *Ústava 1920 – Vyvrcholení konstituování československého státu*. Praha: Leges, 2011.
- NOLČ, J. *Čeští a slovenští prezidenti*. Brno 2005.
- PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda*. Praha 1998.
- PAVLÍČEK, V. *Státnost česká a československá*. In: *Státnost česká a československá – tradice a kontinuita*. Acta Universitatis Carolinae, IURIDICA 1-2, Praha 1999.
- SOUKUP, L. *O prozatímní ústavě Československé republiky*. Právník 1988, č. 127.

TOBOLKA, Z. *Ústava Československé republiky. Díl I. Ústava prozatímní.*
Praha 1919.

TOBOLKA, Z. *Jak vznikla ústava Československé republiky z roku 1920.*
Praha 1946.

TRETERA, J. R. První republika a otázka odluky státu a církví. In: Karel Malý Ladislav Soukup (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě.* Karolinum: Praha, 2010.

VAVŘÍNEK, F. *Ústava mocnářství Rakousko-Uherského.* In *Česká politika, díl II., část. I.*, Praha 1907.

WEYR, F., NEUBAUER, Z. *Ústavní listina Československé republiky.* Praha 1931.

Prameny:

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého, ze dne 28. října 1918.

Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. o prozatímní ústavě, ze dne 13. listopadu 1918.

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ze dne 29. února 1920.

Zákon č. 271/1919 Sb. z. a n. , kterou se mění zákon o prozatímní ústavě.

Zpráva ústavního výboru k ústavní listině Československé republiky, usnesené ústavním výborem podle § 14. a 17. jednacího řádu. Tisk 2421. Národní shromáždění československé 1918 - 1920.